

Physikalisch-statistischer Handatlas von Österreich-Ungarn in 24 Karten mit erläuterndem Text, unter Mitwirkung von Vincenz v. Haardt, Prof. Dr. Anton Kerner Ritter v. Marilaun, Franz Ritter v. Le Monnier, General-Major Carl Sonklar v. Instätten, Prof. Dr. Franz Toulas; herausgegeben von Dr. Josef Chavanne und ausgeführt in Eduard Hölzel's geographischen Institute. Wien 1882.

E térképgyűjteményben a Regenkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie, melyről a Földr. Közl. 1882. 334. lap is megemlékezik, valóban olyan műlap, hogy nem ok nélkül emeli ki a Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik (IV. Band 387. Seite), midőn Sonklar közös hadseregbeli vezérőrnagy egyéb földrajzi munkáinak czímsorozata végén regisztrálja.

E térképről, mely Hölzel műintézetének becsületére válik, leolvashatjuk azt, hogy hazánknak esőben legszegényebb vidéke koránsem a Duna-Tisza köze, hanem 451 mm. csapadékkal Nagy-Szombat környéke. Ehez hasonló Alsó-Austria éjszaki és Morvaország déli része, valamint Csehország belső vidékei. Úgy következik azután a két Magyar alföld 500 mm-ért meghaladó csapadék mennyiségével. Szent István koronája területén Fiume és vidéke mutat föl legtöbb csapadékot (1500—2000 mm.), utána az erdélyi déli határhegyláncz jön az 1209—1500 mm. csapadékot jelző színnel bevonva.

A kísérő szöveghez azonban, bármi gonddal látszik is az kiállítva lenni, a magyar geografia részéről szó fér, mert hazánkat illetőleg sok adathibája van, melynek kiigazításának legilletékesebb tere épen a Magyar Földrajzi Társaság Közleményei.

A térkép-magyarázat táblázatos kimutatást ad 709 helynek szélességi, hosszúsági, tengerszín fölötti fekvéséről a kettős birodalom keretén belül és annak legközelebbi szomszédságából, valamint adva van helyről helyre az évi esőmennyiség magassága és a megfigyelési évek száma is.

Az czélszerű, hogy a fől sorolt helyek országonkint éjszaktól délnek azon sorrendben következnek egymás után, a mint szélességi fekvésöknek számértéke kisebbedik. Békeségszeretetből arra még csak szemet húnyhatunk, hogy szerző az erdélyi helyeket épen úgy külön választva katalogizálja Magyarországtól, mint Horváth-Szlavonországit; azt azonban meg nem bocsátjuk a magyar polgár szerzőnek, ki Fehértemplomon született, és a geografnak, ki a politikai beosztást ismerni köteles, hogy Magyarország gyöngyét, Fiumét, Horvát-Szlavonországba keblezte be.

A hosszúsági fekvés jelzésében is czélszerű lett volna egy mértéket használni. Maga a térkép a Ferrói délkör, a szöveg táblázata ellenben a párisi szerint van adva. Nagyobb baj azonban ennél az, hogy szerző nem vette figyelembe a tengerszín fölötti fekvés fől sorolásánál Hunfalvy János: „Magyar birodalom természeti viszonyai I—III. kötet“ című munkáját, melynek kitünőségét nemcsak a magyar akadémia, de a magyar tudósok törekvései iránt elfogulatlanabb külföld is elismerte. Pedig olyan munkát, mely a monarchia területének közel 52%-át épen a vezérőrnagy ur

által fölvevett szempontokból alaposan ismerteti, mint segédeszközt mellőzni hibákba való esés nélkül nem lehet.

Legrégében, 66 év óta, történik az esőzési viszonyoknak megfigyelése az Osztrák-magyar monarchia területén Klagenfurtban; Budapesten szerző szerint 28 $\frac{1}{2}$ év óta. Hunfalvy pedig 1865-ben azt mondja, hogy Budán 40 év óta folyik ez, mit ha a jelen évhez számítunk, 57 észleleti esztendő jön ki. Hogy Bécsben csak 34 év óta észlelnek, mi magyarok annak okai nem vagyunk. Valamint annak sem, hogy a vezérőrnagy ur Edelényt, mely Hunfalvy szerint 132 m. magasan fekszik és évi 664 mm. csapadékban részesül, a magyar figyelő állomások sorába föl nem vette, — pedig legalább 20 év óta történik ott följegyzés, mert a Magyar birodalom természeti viszonyai III-ik kötete, mely 1863—4. évig terjedő adatokat dolgozott föl, 3 évi átlagnál kisebb értékeket figyelembe sem vett.

Hazánk esőzési viszonyainak kiderítése szempontjából mindenestre értékes a szóban forgó Regenkarte és kísérő szövege; mert míg annak első kiadása 1860-ban hazánkból még csak 25 helyet vonhatott be számításaiba, Hunfalvy 1865-ben már 42-öt, Sonklar úr jelen munkálata pedig 107-et; mely anyaghoz, ha Edelényt hozzáteszszük, 108-ra emelkedik a számba vehető helyek száma hazánkban. Hozzá kapcsolhatjuk ehez még Tóth Mike: „Magyar síkság jövője 1878” című értekezéséből, hogy Mezőhegyesen az 1876. évi csapadékátlag 597 mm. volt. És mivel Sonklar a petrozsényi egy évi átlagnak hasznavehetőségét azzal állapítja meg, hogy az 1876-iki év épen közepes természetű volt csapadék dolgában: ez alapon a mezőhegyesi ugyanazon évről szóló adat is értékessé válik. Ugyancsak Tóth Mike munkájában 1871—6. években 644.7 mm. csapadék van följegyezve Keszthelyről, mely adatnak ellenében Sonklarnál szinte 6 évi átlagúl ugyanott 646.1 mm. áll.

A tengerszín fölötti magasságértékeket illetőleg köszönettel veszi a magyar geografia a következő helyek meghatározási adatait:

Nedanócz	198 m.	Nagy-Kikinda	82 m.
Ó-Gyalla	112 „	Rakovác	123 „
Kis-Czell	137 „	Petrozsény	618 „
Székely-Keresztúr	385 „	Zeng	46 „
Bikál	175 „		

Viszonszolgálatúl adhatja a következő helyek magassági értékeit, melyek a Regenkarte kísérő szövegében hiányzanak:

Nagy-Rócze	300 m.	Szlatina	241 m.
Beregszász	122 „	Deés	226 „

Hanem kénytelen a magyar geografia kiigazítani a következő helyek magassági értékeit; megjegyezvén, hogy 5 méterig terjedő különbséget figyelem kívül hagyott. Az *-gal jelzett adat Homolka:

Magyarország hegy és vízrajzi térképéről, ** -gal jelölt pedig a Földrajzi Közlemények 1880. 236. lapjáról vétetett.

Erdélyben :	Sonklar szerint :	Hunfalvy szerint :
4. Szász-Régen	375	383 m.
5. Kolozsvár	360	335* "
7. Csik-Somlyó	706	692 "
9. Segesvár	322	348 "
10. Medgyes	283	317 "
11. Gyula-Fehérvár	243	215 "
12. Nagy-Szeben	413	419* "
13. Földvár	525	503 "
Magyarországon :		
1. Árvaváralja	502	519 "
2. Késmárk	630	623 "
4. Lócse	330	598 "
5. Eperjes	260	216 "
6. Igló	475	459 "
8. Privigye	117	281 "
10. Besztercebánya	372	351 "
11. Kassa	206	195 "
12. Körmöczbánya	554	571 "
13. Ungvár	139	130 "
15. Rozsnyó	366	307 "
17. Szolyva	206	180 "
19. Nyitra	164	141 "
20. Losoncz	210	171 "
23. Pozsony	154	133* "
24. Tokaj	118	129 "
25. Nyiregyháza	121	109 "
30. Esztergom	117	110 "
32. Komárom	116	107 "
33. Sopron	164	215 "
35. Nagybánya	228	246 "
36. Jász-Fényszaru	178	123 "
38. Debreczen	130	109* "
39. Budapest	153 ¹	106* "
40. Jászapáti	103	94 "
41. Kisbér	198	181 "
42. Jenő	105	112 "
46. Felső-Lövő	361	348 "
49. Bakonybél	281	275 "
50. Szolnok	111	93* "
53. Körmend	205	195 "
54. Dunapentele	141	89 "

¹ E magasság tulajdonkép Budán a meteorologiai intézet észlelő helyeé.
(Természettudományi Közöny 1881. 358. lap.)

55. Füred (Balaton)	146	170	m
56. Kecskemét	131	117*	"
57. Keszthely	117	104	"
60. Hódmező-Vásárhely	85	76	"
63. Szeged	86	76*	"
64. Ó-Arad	137	112	"
65. Baja	61	92	"
66. Pécs	249	200	"
68. Zombor	66	111	"
69. Temesvár	115	98**	"
71. Buziás	142	132	"
74. Csákova	90	64	"
76. Oravicza	268	208	"

Horvát-Szlavonországban :

2. Belovár	139	149	"
3. Zágráb	154	127	"
6. Eszék	113	91*	"
7. Fiume	23	47	"
14. Goszpics	554	568	"

A magyar honisme javára írhatják még néhány dalmáciai helynek tengerszín fölötti magasságát is a vezérőrnagy művéből, mert ez országnak a Magyar birodalomhoz való tartozását a ki-egyezési törvény nemcsak elismeri, de ki is emeli, minél fogva jogilag hozzánk tartozik.

Zára	7·5 m.	Lissza	24·0 m.
Knin	354·0 "	Kurzola	9·2 "
Klissza	340 0 "	Raguza	15·2 "
Leszina	23·0 "	Punta d'Osztro	64·0 "

Igen érdekes a kísérő szöveg végén annak kimutatása, hány köbkilométer csapadék víz áztatja meg évenként a monarchia országait. Ez összegezve 456·0214617 köbkilométert vagyis 1·174 földrajzi köbmértföldet tesz ki, melyből a Magyar birodalom közel 48°/_o-ot kap, mi egy köbmértföldnek 51·3°/_o-át képezi. Ennek kimutatása pedig szép vívmány hazánk meteorologiai viszonyainak ismeretében, melyért méltó köszönet a vezérőrnagy ur fáradozásainak.

Hanusz István.

A Willem Barents útjáról szóló jelentés. Verslagen omtrent den vierden Tocht van de Willem Barents naar de Ijszee in den Zomer van 1881, uitgebracht aan het Comité van hit voering. Haarlem (H. D. Tjeenk Willink) 1882, 8-vo pp. 146 képekkel s térképekkel.

A Willem Barents hajó negyedik útjáról a hollandi éjszaksarki hajózási bizottság mely a felfedezési utakon kívül Hollandia s Szibéria közt kereskedelmi összeköttetést akar létesíteni, a fentebbi jelentést adta ki. A hajó a bizottság részletes utasításai sze-

rint múlt évben Spitzbergát s a Medveszigetet látogatta meg; május 7-én indult el s október 26-án ért vissza. Az általános jelentésen kívül Dr. Weber Miksa zoológiai s egészségügyi kimutatásokat közöl s Lamie és de Booy magnetikai észleleteiket teszik közé a megelőző években tett észleletekkel összehasonlítva. A térkép a hajó útját jelzi, valamint a „Louise“ és „Dahlman“ útját a karai tengeren át a Jenissei torkolatáig. A képek közül felemlítésre érdemesek Grant fényképei a Narancs szigetekről, Rosmylow kunyhójáról, a beluskai öbölről. A Novaja-Zemlya éjszaki partjáról Moricz fok mellett, továbbá a Narancs szigetekről kis térképek vannak.

Az Osztrák-magyar monarchia hőmérsékleti térképei

A főnebb ismertetett vállalatban napvilágot látott a monarchia január és július havi hőmérséklete viszonyainak két térképe Dr. Chavanne József tollából. Ezeknél, mint szerzőjük a kíséző szövegben mondja, eltért az eddig közhasználatú eljárástól, a mennyiben a hőértékek ábrázolásánál nem egyenhevi (isotherm) vonalokat alkalmazott, hanem zárt görbéket, — és e választása szerencsés, mert a kikerekített területek különböző színezése csak úgy visszatükrözi az egyes vidékek hőmérsékleti viszonyait, mint a magasság ábrázoló rétegtérképek a talaj emelkedése fokozatait.

Azt mondja Chavanne, hogy a monarchia magyar felében 1877-ig csak 152 figyelő állomás volt, az ausztriaiban ellenben 517-nek adatait használhatta föl; továbbá míg Karinthiában minden 145 □ kilométerre esett egy-egy figyelő telep, az alatt Magyarországon átlag 1875 □ km.-re, sőt az éjszakkeleti Kárpátok tövében (Zemplén, Bereg, Ung, Ugocsa és Máramarosban) csak minden 5491 □ km.-re. Ehez mi hozzá tehetjük, hogy Budán meteorológiai megfigyeléseket épen most egy évszázad (1782) óta eszközölnék. 1860-ban Magyarországon még csak 31 figyelő állomás volt, 1870-ben 11-el több, 1871-ben összesen 54, a mennyiben a rendszeres 36 állomáson kívül még 8 helyről u. m. Beszterczébánya, Csáktornya, Debreczen, Fiume, Orsova, Sopron, Szeged és Zágrábból küldtek be távírati úton naponkint Budapestre értesítéseket. 1873-ban állomásaink száma 69-re, 1874-ben meg 79-re szaporodott, úgy, hogy ekkor minden 71.8 □ mértföldre (4053 □ km.) esett egy-egy figyelő állomás. (Természettudományi Közöny 1873. 279., 1876., 476. lap. V. ö. Földrajzi Közlemények 1873., 222. lap.)

Ezen munkálat is ad tengerszín fölötti magasság értékeket a Magyar birodalomnak több helyéről, számra 73-ról, de ezek nagy részén csak úgy meglátszik, hogy a magyarországi méréseket figyelmen kívül hagyta vagy azokkal önkényüleg bánt el, mint azt Sonklar esőzési térképénél jeleztük. Chavanne sok helyt Sonklar adatain indul el, de kerekded számokat törekszik adni és ez nem épen helytelen, a mennyiben a meteorológiai viszonyokkal való foglalkozásnál 1—2 m. magassági különbséggel dolgozni nem valami lélekbe vágó dolog; a számértékek kikerekítésénél azonban nagyobb pontossággal járhatott volna el, ha Hunfalvy adatait is figyelembe veszi vala, mint az alább adott táblás kimutatásból látható.

Hely	Chavane	Sonklar	Hunfalvy
Arad	144 m.	137 m.	112 m.
Arvaváralja	500	502	519
Csáktornya	175	166	161
Esztergom	120	117	110
Fiume	20	23	47
Késmárk	640	630	623
Komárom	120	116	107
Medgyes	270	283	317
Nagy-Mihály	120	100	104
Nagy-Szeben	410	413	419
Nyiregyháza	120	121	109
Pécs	260	249	200
Selmeczbánya	610	619	621
Szász-Besztercze	350	361	363
Szeged	90	86	76
Zágráb	160	154	127

Néhol majd magasaknak, majd csekélyeknek nézi Sonklar adatait és mérsékli vagy növeszti azokat, de szerencsésebb lett volna, ha ismét nem téveszti vala szem elől Hunfalvyt. Pl.

Baja	68 m.	61 m.	92 m.
Belovár	193	139	149
Beszterczebánya	360	372	351
Brassó	590	573	572
Budapest	150	153	106
Debreczen	120	130	109
Gospics	570	554	568
Knin	350	354	354
Losonc	190	210	171
Segesvár	340	322	348
Sopron	220	164	215
Rozsnyó	330	366	307

Határozottan téves adat Báziás tengerszín fölötti fekvése (60 m.), midőn ott már csak a Duna tükre is 66 m. magasságban van. Köszönettel veszi azonban a magyar geografia Chavanne kezéből a következő helyek magassági adatai jelzését:

Alsó-Vereczke	447 m.	Sárospatak	129 m.
Kirlibaba	904	Ujvidék	67
Mezőhegyes	86	Versecz	213
Poronin	740	Zwecsevo	440
Rohonc	343		

A budapesti légmérsékletet illetőleg nem sokat különbözik Chavanne adata a magyar királyi középponti meteorologiai és földmagnességi intézet adataitól. Szerinte Budapesten a közép hőmérsék januárban — 1.3° C., júliusban 22.3°, az egész évi átlag 10.7°. A

magyar adatok szerint januárban — 1.4° , júliusban 22.2° , az egész évi átlag 10.56° C.; de mivel a tengerszín fölött való magasságra nézve nincs velünk egy értelemben, e különbség kimagyarázható.

Hanusz István.

Rövid közlemények.

I. Expedíciók.

Payer Richard, Payer Gyula éjszaksarki utazónak testvére, még a múlt évben az Orinoko forrásvidékének kikutatására indult. Expedícióját azonban nem az Orinokón kezdette meg, hanem az Amazonnak mellék folyóin; mely úton azonnal ismeretlen vidékekre jutott. F. évi márcz. 11-kén a Rio Branco torkolatánál kelt levelében a következőket írja a Mittheilungeneknek: „Porto de Carboeiránál s illetőleg a Rio Branco deltájánál, ott hol ezen folyó több ágra szakadva, a Rio Negroba ömlik, vagyok. A folyó partjait fölfelé utazásom alkalmával óróval és tájolóval meg fogom vizsgálni; a felvételek és méréseknél Dr. Zöppritz utasításai szerint fogok eljárni. Hogy eredményeim attól a mit ezen vidékről eddig tudtunk, el fognak ütni, azt már eddigi, Manaostól a Rio Negrón a makusi fajtához tartozó nyolcz indiánus kíséretében 23 nap alatt egy evezős patelonon idáig tett utazásom alatt is észre vettem. Eddig még jó egészségben vagyok, bár a fáradtság és éhezésemből már elég kijutott. Mivel ide az esőzési évszakban jöttünk, útközben élelmünk elromlott; a vadászat és halászat pedig csak néha ad bőséges zsákmányt, legtöbbször eredménytelen s így nem egy délben vagy este maradtunk éhesen. A hajó, melyet most használok a vaskeménységű itauba-fából van s 40 lépés hosszú és 8 lépés széles s az upi-palma kerek leveleivel van fedve. A Rio Takutu mellől való indiánusainknak meg van hagyva, hogy hajónkat a legritkábban látogatott, úgyszólván szűz vidékre tereljék. Utunkban sokszor fogunk végsőségekkel találkozni; a Fekete folyóból eljutunk a Fehérbe, az esős évszaktól (trivuidas) a szárazba (tempo secco), az erdős vidékről a Pavime hegyek sziklái közé. A Rio Negro, melynek víze csakugyan oly fekete, mint a szászországi fekete kávé, kevés újat nyujtott, de annál inkább meglepett a Rio Branco vidéke, melyet a bennszülöttek joggal tartanak ezen folyamrendszer atyjának. A Rio Negrón gőzösök járnak, melyek havonként egyszer egészen San Isabelig és San Gabrielig felmennek. Rio Brankón még gőzös nem fordult meg. Ezen folyón csak kisebb hajók járhatnak a vízesések miatt. Templomok és iskolák ugyan vannak Carboeirában, de csak a legidősebb emberek emlékeznek még a paterekre és tanítókra, mert ezek már régen eltűntek innen. Az ünnepeket a lakosok még mindig megtartják, főleg pedig a védszentekét; de ün-

tesz ki és a tábornok úr kiváló figyelme gyanánt hálás tisztelettel kell jeleznünk azt, hogy derék művében csekély számú sajtóhibákat is önkezűleg kiigazítva, teljesen ép példányt kegyeskedett rendelkezésünkre bocsátani. *Hanusz István.*

A »Physikalisch-statistischer Handatlas von Oesterreich-Ungarn V. Lieferung. hozta a kettős monarchia területén a csapadék-mennyiség elosztakozását az év 4 szakában, valamint a zivataros napok számát a különböző vidékek és pontokon. Mivel folyóiratunk adta annak idején (Földr. Közl. 1882. 408—421. lap) azévi esőmennyiség átlagos kimutatását, ez utóbbiak közlése kiegészíti amazt.

Dr. Chavanne József a csinos kiállítású térkép kísérő szövegében azt mondja, hogy a meteorologiai évnegyedek térképei azonnal fölismerhetővé teszik, miszerint a monarchia déli részében átmeneti terület van a kontinentális természetű belső vidék nyári esőjétől a Földközi-tengervidék alforró (subtropikus) öve téli esős jelleméhez. Ez utóbbi öv éjszaki része érinti még a birodalom legdélibb pontjait, az őszzel uralkodó esők öve pedig az adriai tenger egész partvidékét, benyúlik az Etsch felső völgyébe, a Gail völgybe, a júli Alpok vonaláig, a Száva- és Alsó-Dráva völgyét magába ölelve körülbelül a Száva torkolatánál hajlik délre át a Balkán félszigetbe. Kiválóan őszi esője van a magyar birodalom területén Zágráb, Pécs, Eszéknek s az egész vonalnak, mely tőlök délnyugotra fekszik. E vonaltól éjszakra nyári esők uralkodnak, a monarchia éjszaki határáig. De átmenet mutatkozik az esőmennyiségét illetőleg is, ha az őszi és tavasz csapadékát összevetjük. Délnek ama vonaltól, mely a Keleti alpok középöve (Marienberg és Sopron közt), az őszi esők *quantuma*. 10—35 százalékkal meghaladja a tavasziakét; e vonaltól éjszakra ellenben, (a Dunavölgy éjszaki részén, a cseh-morva terraszon, a szarmát alföldön s a Duna-Tisza völgye éjszakibb lapályain), túlnyomóbb a tavaszi esők mennyisége, mely Csehországban 21% többletet ér el.

A térképnek jobb megértése céljából adja Chavanne évszankonként az egyes helyek esőmennyiségét táblázaton kimutatva klimatikus területek szerint. Ebből a magyar birodalomhoz tartozó vidékek esőmennyisége milliméterekben kifejezve így áll:

Az adriai tenger vidékén:

	télen	tavaszzsal	nyáron	őszzsal
Clissa	194	172	128	217
Curzola	273	181	103	373
Fiume	358	358	305	512

	tavaszzsal	nyáron	őszszel	
Gospic	402	404	270	559
Lesina	239	150	106	299
Raguza	510	389	192	532
Zára	197	166	135	263
Zengg	260	223	246	418
A horvát-pannoniai dombvidéken:				
Czakova	109	148	196	124
Eszék	168	187	177	181
Felső-Lövő	85	146	309	162
Győr-Szent-Márton .	126	150	159	164
Pécs	113	180	210	213
Renyava	134	141	229	166
Sopron	145	154	250	155
Szombathely	99	181	237	143
Zágráb	152	221	259	264
A Kárpátokban:				
Árvaváralja	176	193	297	215
Besztercebánya . .	184	201	236	243
Brassó	103	189	305	164
Eperjes	83	144	283	133
Késmárk	82	136	156	103
Kolozsvár	78	129	195	102
Léva	126	130	173	142
Losoncz	113	107	138	119
Lócse	101	146	267	125
Lugos	181	328	463	274
Medgyes	78	177	279	109
Nagy-Szeben	77	170	279	109
Nedanócz	137	144	172	145
Nyitra	107	133	168	130
Oravicza	186	268	378	193
Orsova	186	201	217	209
Poronin	132	244	381	180
Rozsnyó	98	155	240	160
Ruszkabánya	210	282	346	215
Segesvár	95	210	286	117
Selmecz	200	192	256	222
Szász-Besztercze . .	117	188	251	142
Szász-Régen	103	183	222	129

A Duna-Tisza alföldjén:

	télen	tavaszzal	nyáron	őszszel
Arad	124	142	206	129
Budapest	104	134	158	131
Debreczen	120	148	226	131
Eger	70	132	176	117
Esztergom	95	121	174	144
Komárom	116	142	191	128
Magyar-Óvár	110	127	166	135
Nyiregyháza	118	138	209	141
Pozsony	132	139	166	138
Szeged	109	131	165	110

A zivatarok elterjeszkedése és megjelenése napjai számának grafikai vagy épen térképi ábrázolása már csak azért is nehéz, mert aránylag kevés állomás van olyan, hol évek hosszú soráról állna készen megfigyelési eredmény, miért Chavanne a mága térképét »Vertheilung der Tage mit Gewitter« csupán kísérletnek nevezi a meteorologiai függvény elterjedése és gyakorisága ábrázolása körül. Bár alapul nem sok állomást vehetett, de 10 éven aluli megfigyelési eredményeket ott is figyelmen kívül hagyott, sőt a még használhatók mindenikének adatai is néha rugalmasak, mert a zivatarok teljes kitörése és annak csak egyszerű jelentkezése bár különböző dolgok, de egy módon szoktak jelezve lenni. A zivatarok hordozói a légáramlatok levén, az uralkodó délnyugoti irányban gyakoriabbak. A hegységek nyugoti szélében, a hol a síksággal érintkeznek, vaia mint a délnyugotról éjszakkeletnek huzódó völgyekben érik el legnagyobb számukat, a merőleges emelkedéssel azonban állandóan fogynak.

A térképhez mellékelt táblázaton a zivataros napok száma van jelezve egyes meteorologiai vidékek különböző pontjain:

<i>Az adriai tenger vidékén:</i>	<i>A horvát-pannoniai dombvidéken:</i>		
Clissa	29	Bakonybél	16
Fiume	30	Balatonjüred	16
Gospic	23	Fölső-Lövő	20
Lesina	20	Győr-Szent-Márton	14
Lissa	18	Keszthely	13
Ragusa	24	Kisbér	14
Zára	26	Körmend	17
Zengg	28	Kőszeg	18

Nagy-Kanizsa	16	Privigye	15
Pápa	11	Rozsnyó	16
Pécs	12	Ruszkabánya	27
Sopron	15	Segesvár	24
Zágráb	19	Selmecz	18
<i>A Kárpátokban :</i>		Szolyva	15
Árvaváralja	24	Trencsén	17
Beszterczebánya	18	Ungvár	28
Brassó	22	<i>A Duna-Tisza alföldjén :</i>	
Csík-Somlyó	24	Baja	10
Eperjes	16	Budapest	15
Gyula-Fehérvár	27	Debreczen	10
Igló	21	Eger	19
Kassa	15	Kalocsa	22
Késmárk	20	Kecskemét	10
Kolosvár	19	Komárom	15
Léva	18	Magyaróvár	12
Lócse	23	Mezőhegyes	17
Medgyes	14	Nyiregyháza	14
Nagy-Mihály	12	Ó-Gyalla'	10
Nagy-Szeben	20	Pancsova	20
Nedanócz	22	Pozsony	14
Nyitra	16	Szeged	16
Oravicza	15	Temesvár	20
Orsova	26	Ujvidék	17

Ez adatok is azt igazolják, hogy hazánk alföldje a téli és nyári esők öve határán olyan éghajlatot kapott, mely változó tulajdonságainál fogva kétségbe ejti az időjóslo meteorológot; olyformán került hazánk e két öv érintkező vonalára, mint a ki két játszó zenekartól egyenlő távolságban mozdulatlan áll s a légnak áramlása szerint hol az egyik, hol megint a másiknak élvezi akkordjait, de sok esetben összhangzat helyett nyugtalanító chaoszt. A nagy magyaralföldi tavasz pl. alig egyéb, mint a tél és nyárnak elkeseredett küzdése egymással, a nyár minősége pedig olyan, hogy fölötte Damokles vészes kardja igen vékony szálon függ. Ha dél-európai telünk van, t. i. nedves és enyhe és rá szinte dél-európai jellemű nyár következik t. i. száraz és meleg: termékeink veszélyeztetve nem igen vannak, mert a téli nedvességből átítatott talaj győzi a szomjat; valamint ha középeurópai telünk van, mérsékelt mennyiségű hóval és száraz hideggel, és utána hasonlóan középeurópai jellemű nyár köszönt be, nagyobb mennyiségű esővel; szintén nincs különös baj. De ha középeurópai száraz télre dél-európai aszályos nyár következik, megöl akkor bennünket a víz-

hiány, mint 1863-ban, midőn a Fertő tava kiszáradt, vagy 1865-ben, midőn a palicsi tó kiszáradt fenekén szekérutat törtek; ha ellenben nedves déleuropai tél után nedves közéuropai nyár következik: megdülnek vetéseink, fakadó vizek veszik föl a réteket, kicsirázik gabonánk a garmadákban, megrothad a gyümölcs és oda a szüret. Ilyen volt körülbelül az 1868-iki év, midőn a megdült gabonákat géppel aratni nem lehetett; ilyen 1878 óta a mai napig, midőn a belvizek levezetése gondot ad az intéző köröknek.

Hanusz István.

Beérkezett könyvek és térképek:

Mittheilungen, Dr. A. Petermann. 30. Band 1884.

VIII. Inhalt: Bemerkungen über Transkaspien und die benachbarten Landstriche. Nach dem Russischen von *P. M. Lessar*. — Die Praxis der Höhlenforschung. Von *C. Fruhwirth*. — Das Gebiet zwischen Ogowe und Kongo. Von *H. Wichmann*. — Materialien zur Orthographie und Erklärung einiger geographischer Namen auf Karten des Niger-Benné-Gebietes. Von *Ed. Rob. Flegel*. — Geographischer Monatsbericht.

IX. Inhalt: Die deutsche Auswanderung nach Nordamerika in den Jahren 1881, 1882 und 1883. Von *Theodor Poesche* — Ecuador im Jahre 1881. — Hofrath Alb. Regels Reise in Darwas, November und Dezember 1883. — Die Koinzidenz des Nebelglühens mit dem Ausbruche des Krakatau. Von *Dr. R. von Lendenfeld* in Sydney. — Mittheilungen aus den Fiji-Inseln. Nach brieflichen Nachrichten zusammengestellt von *Dr. C. Martin*. — Die amerikanische Polarexpedition nach Lady Franklin-Bai, 1881—84. Von *H. Wichmann*. — Geographischer Monatsbericht.

Ergänzungshft Nr. 75. Dr. R. v. Lendenfeld, Der Tasman-Gletscher und seine Umgebung.

Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien. Nr. 5. 1884.

Inhalt: Die Flussläufe des Kömür, Gerdchanis und Kelkit. Begleitworte zur Originalaufnahme. Von Professor *Josef Wünsch*. Mit einer Karte. — Der vierte deutsche Geographentag in München. (17., 18. und 19. April 1884.) Von *V. v. Haardt*.

Mittheilungen der geographischen Gesellschaft für Thüringen zu Jena. Zugleich Organ des botanischen Vereins für Gesamt-Thüringen. III. Band I. Heft.

Inhalt: I. Das Volk der Bannar. Nach den Forschungen der Missionare *Combes, Dourisboure* und *Gerlach*. Kleinere Mittheilungen. Der Missionsingenieur *James Stewart*. — Die deutsche Kolonie Angra Pequena und die rheinischen Missionare. Litterarische-Umschau. — II. 1. Der Name des Thüringerwaldes im Alterthum und im Mittelalter. Von *Alfred Kirchhoff*. — 2. Über ostthüringische Gewitterkurven. Von *Robert Schmidt* (Jena). (Hierzu Tafel I—V.) 3. Zur Abwehr. Von *O. Weise* (Eisenberg). 4. Referate. — III. Vorgänge in der Gesellschaft. Von *Fr. Regel*. — Der IV. deutsche Geographentag in München. Von *Cl. Neuburg* (München).

Botanischer Verein für Gesamtthüringen: 1. Beitrag zur Kenntniss der einheimischen Rumices. Von *C. Haussknecht*. 2. Rosa Jenensis. Von *Max Schülze*. 3. Asplenium germanicum Weis. Von *H. Liebalddt*. — II Referat v. *Prschewalski*, Reisen in Tibet etc. 1879—1880.

Fünfter Jahresbericht des Vereines für Erdkunde zu Metz. 1882.

Inhalt: Die romanischen und fränkischen Ortsnamen Wälsch-Lothrin-

más követte egymásután, úgy hogy a czég csakhamar, főként földrajzzal kezdett foglalkozni. 1809-ben jelent meg nála az első nagy kézi-atlasz 24 lapon, Heusinger tanár műve, abban az időben a legjelesebb térkép. Még nevezetesebb volt 1816-ban a Stieler-féle kézi-atlasz első kiadása, melynek megjelenését azonban az intézet alapítója nem érthette meg; a mű 50 lapon csak 1823-ban fejeztetett be; Stieler azután csaknem kizárólag az intézetnek dolgozott, mely a mellett megnyerte dr. Berghaus Henrik közreműködését, kinek nagy térképéből az első füzet 1832-ben jelent meg. E két híres kartograph, e mellett más szakértők számos térképet készítettek még a czég számára, köztök Berghaus híres physikai atlaszát, mely már első kiadásában 93 lapon jelent meg s Sydow nagy iskolai atlaszát 36 lapon, úgy hogy a Perthes czég neve már a század közepén világhírűvé lett. E nagy tekintélyt még inkább emelte az, hogy dr. Petermann, ki már akkor híres szaktudós volt, 1854-ben állandóan a czég szolgálatába lépett, megalapította a híres »Mittheilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt« című füzeteket, melyek különösen a felfedező utazások valóban nagyszerű tudományos, társadalmi támogatása s ismertetése által csakhamar a legelső helyek egyikét vívták ki maguk számára a földrajzi szakirodalomban s e helyet egy negyedszázadon át dicsőségesen megőrizték. E folyóirat, az almanach s az egymást gyorsan követő szebbnél szebb, tudományos tekintetben általában nagyon megbízhatóknak ismert térképek képezik jelenleg is a czég főbüszkeségét. Mily nagy tekintélye van e czégnek külföldön is, tanúsítja az a körülmény, hogy Európa országainak nagyobb részében — köztök hazánkban is — az itt készült iskolai térképek használtatnak.

A czég jelenleg a következő osztályokból áll: 1. Kiadóüzlet, melynek élén a tulajdonoson kívül Thiermann, Michaelis s Brunnemann állanak. 2. A folyóirat szerkesztősége, szerkesztők: dr. Supán Sándor tanár s Wichmann Hugó. 3. A gothai almanach kiadása, szerkesztők: Niemann ezredes, Stein udvari tanácsos. 4. Térképészek, vezetők: Dr. Berghaus, Vogel, Hassenstein. 5. Rézmetszők, összesen 18 művész. 6. Lithographok, vezető: Gräbhein. 7. Réznyomók, vezető: Schör Ágost. 8. Galvanisztikai intézet, vezető: Schör Imre. 9. Színező intézet. 10. Könyvkötő műhely. A felsoroltakon kívül az intézetben mintegy másfélszáz munkás dolgozik számos külön e célra berendezett épületben.

Gy.

A »Chavanne-féle Physikalisch-statistischer Handatlas von Oesterreich-Ungarn« című térképi munkának ismertetését megkezdte folyóiratunk (Földr.

Közl. 1882. 334. 408—414. 1884. 322—326. 1885. 17—22.) és ezzel az ígért 24 lapból a 2—6. és 18. sz. lapok bemutatását eszközölte. Megjelentek azóta az 1. 8—13. 16—17. 20—21. és 24. lapok, melyek hasonlóképen megérdemlik a többé kevésbé tüzetes és beható ismertetést.

Az 1. sz. térkép czíme: *Wärmeverteilung im Jahresmittel (mittlere Jahres-Temperaturen) auf Grundlage 30-jähriger Normalmittel, entworfen von Dr. Josef Chavanne.* Kartonjának czíme: *Jahresisothermen.* A főtérkép 12 egymásba olvadó színfokozattal adja az évi közepes hőmérsékletet. És pedig kék ábrázolja a 4° C-nál alacsonyabbat; hazánkban ez természetesen csak a Magas Tátrában kerül elő. A 4—5° átlagos meleg vidékeket világos kék tünteti föl, hazánkban a Kiszucza felső völgyétől a Poprád szorosáig, mely már 7—8° meleg átlagú; továbbá a Kárpátok gerincvonalát követve az Olt szorosáig húzódik, mely már 8—9° melegértéket mutat. E két vonalon kívül egyes szigeteket képezve Petrozsénynél és a Cserna folyó fejnél találkozunk a 4—5° C. évi közepessel. Az 5—6° mérsékletet halaványzöld szín képviseli és elterjedése kétoldalt mindenütt a világos kéket követi, csak kivételképp nyúlik ki abból a Vág és Garam vízválasztó gerinczére, valamint Nagy-Rócze felé; csekélyebb kiágazásait nem tekintve, szigetek gyanánt Kolozsvártól keletnek és a Vlegyászában lép föl. A 6—7° középezt citromsárga szín adja, ez kétoldalt kíséri az előbbi övet mindenütt; szigetül csak Selmeczbányától éjszakra jelentkezik, a Szamosvölgy mentén messze kikanyarodik Szász-Besztercze felől a Meleg-Szamos forrásaig és onnét éjszakra a Krasznáig, meg a Szamos könyökeig.

Fahéjszín mutatja a 7—8° mérsékletet, mely körülveszi az eddig említett kiszögelléseket és szigeteket. A 8—9°, 9—10, 10—11° közepes mérsékleteket három, folyton erősödő vörös tünteti föl és magába öleli hazánk dombvidékeit; a legsötétebb vörösnek külső határán terülnek nemes borainkat termő szőlővidékeink a szürke szín határán, mely már a Nagymagyaralföldé s csak a Száva völgyén nyúlik be Zágrábig, valamint az Alduna szorosain Orsováig a hegyvidékbe. Ez 11—12° átlagos melegnek felel meg. A 12—13°, 13—14° és az azon fölül emelkedő mérsékleteket violába átmenő, mind erősebb szín jelzi, de ez már csak az adriai tenger mentén mutatkozik, hol a színek a hegy és víz találkozó vonalán keskeny szalagokká vékonyodnak.

A karton 10 skálában adja a tengerszíni magasságra átszámított egyenhevi értékeket. A kék szín Brody környékén 7—8° C-t jelöl; a világosabb kék Krakó, Lemberg, Tarnopol vonalán 8—9°-ot;

a zöld Chemnitz, Prága, Olmütz, Uj-Sandec, Stryj, Csernoviczon át 9—10°-ot; a sárga Stuttgart, Bécs, Besztercebánya, Kassa, Szatmár, Kolozsvár, Szeben görbületén 10—11°-ot; a Boden tónál kezdődő fahéjszín 11—12°-ot a jelölve Grácznak tart, magába öleli odább hazánk dombvidékeit és alföldjét, átcsap Romániába s a Duna balpartját Gyurgyevonál éri el. A 12—13°-ot jelző halavány vörös keskeny vonalban indul el Feldkirch tájékán, kiszélesedik Zágrábnál, magába öleli a délszláv országokat a Fekete tengerig. A 13—14° meleget föltüntető élénkebb vörös befoglalja éjszaki Olaszországot, keskeny átmenettel lép a török hódoltságú vidékekbe Bosznián és Herzegovinán keresztül. A 14—15°-kos szürke szín Istriában és a tengerparton vonul Prisrendig, végül a viola szín 16°-kat Lissát, Raguzát jellemzi.

A 8. sz. térkép: Karte der Stromgebiete der österreich-ungarischen Monarchie, bearbeitet von Vinzenz von Haardt, bár nem új fölfogással, de czélszerű színezéssel tünteti föl a különböző folyamvidékeket; csak a Rajna és Elbe vízbirodalmainak színe nem mutat föl szembeötlő különbözést, minélfogva határaik az áttekintés világosságának rovására a Fichtel hegységben összeolvadnak. Gyönyörű kivitelű rétegtérkép a 9. számú, melynek czíme: Höhenschichten. Karte von Oesterreich-Ungarn, bearbeitet von Dr. Josef Chavanne. Skáláját 7 szín képezi, ha a 100 méteren alul maradt magasságok fehér színét szintén egynek vesszük, a jeges vidék magasságát kék szín ábrázolja. A kísérő szövegnek kimutatása szerint Leipoldt számítása az összes monarchia átlagos magasságát 517·87 méterre teszi és pedig az osztrák részét 777·55 méterre, a magas részét 396·1 méterre.

A 10. sz. térkép, melynek czíme: Geologische Karte von Oesterreich-Ungarn nebst Bosnien-Herzegowina. Auf Grundlage der grossen Franz von Hauerschen Uebersichtskarte, mit Benützung der neueren Quellen ausgeführt von Franz Toula. E szép kivitelű térképhez sok szó nem fér, mi magyarok legfőlebb annak örvendhetünk, hogy a szerpentin-zöld szín, mely e térképen a bazalt és trachyt képleteket jelzi, félkörben övezi hazánk éléstárát az Alföldet, hová szorgalmas folyóink folyton hordogatják alá e két szerencsés összetételű kőzetnek törmelékét, mely erőt ad a mezőnek s többet képes az teremni, mint a mennyi magunknak itthon szükséges.

Egészen rokon lap a 11-ik, melynek czíme: Bodenkarte von Oesterreich - Ungarn nebst Bosnien - Herzegowina. Auf Grundlage

der geologischen Uebersichtskarte ausgeführt von Franz Toula (1: 2.500,000). Ez meg maga sárgán pontozott jelzéssel sokkal több futó homokot sejtet, mint a mennyi hazánk nagyobbik alföldjén valóban van, ellenben több nálunk a lösz, mint a mennyit a világoszöld szín föltüntet. A 12. sz. térkép: »Karte der Verbreitung nutzbarer Mineralien in der österreichisch-ungarischen Monarchie nebst Bosnien-Herzegowina« hasonlóképen Toula munkája és némely sajtóhibáit leszámítva szép kivitelű és értékes munka; annál gyarlóbb azonban a kísérő szövege hazánkat illetőleg; jó volna pl. érteni, hogy az arany lelő helyei közt mit jelent »Budapest: Matzner Bergwerks Union (Com. Heves). Hibás továbbá: Zips-Igló (Com. Szatmár), Weisskirchen in Banat, Paród, Szász, Balábánya, Pelsőcz-Ardó, Kisbánya, Theissholtz (Com. Solt), Skrisáp, Krapina (Com. Agram), Nagy-Ajla, Svóbánya«. Ez nem mind pusztá sajtóhiba.

A 13. sz. térkép címe: Waldkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie mit Einbeziehung Bosniens und der Heregowina von Dr. Josef Chavanne. A térképen világoszöld összefüggő területek és kisebb foltok jelölik az erdők kiterjedését és elhelyezkedését; kísérő szövegéből pedig kiviláglik, hogy monarchiánk Európában az erdőterület nagysága szempontjából a 3-ik helyet foglalja el; Oroszországban ugyanis 38°/_o-ot, Skandináviában 37°/_o, nálunk 31°/_o-ot képvisel az. Az erdőszegény Duna-Tisza síkján 10°/_o-ot tesznek az erdők, melyekben 17°/_o tűlevelű, 71°/_o pedig lombos fa. Hazánkra nézve érdekes összeállítást tett Chavanne az erdők kiterjedéséről törvényhatóságok szerint. Ugyanis:

Az Alpok vidékén erdős területet mutat föl:

Ogulin kerület.....	54 ^o / _o	Pétervárad kerület.....	37 ^o / _o
Pozsega megye.....	54 »	Vas megye.....	31 »
Lika-Otocsány kerület...	51 »	Veszprém megye.....	30 »
Új-Gradiska.....	47 »	Zala megye.....	30 »
Verőcze megye.....	46 »	Somogy megye.....	28 »
Fiume megye.....	44 »	Sopron megye.....	27 »
Banat (?).....	42 »	Baranya megye.....	21 »
Kőrös megye.....	40 »	Szerém megye.....	16 »
Varasd megye.....	39 »	Tolna megye.....	12 »
Zágráb megye.....	39 »	Székes Fehér megye....	11 »
Belovár megye.....	38 »	Győr megye.....	8 »
Brod kerület.....	38 »		

A Kárpátok mellékein :

Máramaros megye.....	63 ⁰ / ₀	Trencsén megye.....	34 ⁰ / ₀
Zólyom »	56 »	Sáros »	34 »
Csik »	53 »	Hont »	34 »
Ung »	52 »	Ugocsa »	34 »
Gömör »	50 »	Besztercze-Naszód megye	33 »
Brassó »	50 »	Alsó-Fehér »	33 »
Liptó »	49 »	Nógrád »	32 »
Turócz »	48 »	Arad »	31 »
Háromszék »	48 »	Hunyad »	31 »
Maros-Torda »	46 »	Zemplén »	28 »
Bereg »	45 »	Szilágy »	28 »
Torna-Abauj »	43 »	Árva »	27 »
Szeben »	43 »	Bihar »	27 »
Torda-Aranyos»	42 »	Szatmár »	26 »
Krassó-Szörény megye ...	41 »	Kis-Küküllő »	26 »
Fogarasz » ...	40 »	Nyitra »	24 »
Szepes » ...	39 »	Kolozs »	24 »
Bars » ...	39 »	Udvarhely »	17 »
Nagy-Küküllő » ...	35 »	Szolnok-Doboka »	12 »

A két magyar alföldön :

Borsod megye.....	33 ⁰ / ₀	Szabolcs megye.....	5·4 ⁰ / ₀
Pozsony »	20 »	Bács-Bodrog megye.....	5 »
Esztergom »	20 »	Hajdú megye	3 »
Komárom » ...	13 »	Jász-Nagykún-Szolnok m.	1·6 »
Heves »	13 »	Torontál megye	1·5 »
Temes »	13 »	Békés »	1·3 »
Moson »	6 »	Csanád »	1·2 »
Pest-Pilis-Solt-Kiskún m. .	6 »	Csongrád »	0·7 »

A 16. sz. térképnek czíme: Die Verteilung der Bevölkerung nach Religionsbekenntnissen, dargestellt auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. December 1880. Von Franz Ritter von Le Monnier. Az egész lap 4 egyenlő kartonból áll; egyiken a római és görög-katholikusok, másikon a görög és örmény-keletiek, a harmadikon az ágostai és helvét-protestansok, a negyediken az izraeliták elterjeszkedése aránya van 14 színben föltüntetve. Hazánkban az 1857, 1869 és 1880. évi népszámlálásokról kitetszőleg a római katolikusok száma 47·82⁰/₀-ról 50·18⁰/₀-ra emelkedett, a görög katolikusoké 10·10⁰/₀-ról 9·57⁰/₀-ra süllyedt, a görög kele-

tiéké 17·89°/_o-ról 15·57°/_o-ra, az evangélikusoké 7·58°/_o-ról 7·18°/_o-ra, a helvét hitvallásaké 13·38°/_o-ról 12·98°/_o-ra; az izraelitáké ellenben 3·02°/_o-ról 4·88°/_o-ra emelkedett.

A 17. sz. térkép czíme: Karte der Territorial-Einteilung des k. k. Heeres und der beiden Landwehren, der Vertheilung der Garnisonen, sowie des Verhältnisses der Kriegsdiensttauglichkeit von Franz Ritter von Le Monnier. Az egyik kartoné: Verteilung der Untermässigen, d. i. jener ärztlich Untersuchten, welche wegen nicht erreichter Minimalkörperlänge (1·554 M.) bei der Assentirung zurückgestellt worden. A másík kartoné: Verteilung der Männer grossen Schlages, d. i. jener bei der Assentirung ärztlich Untersuchten, welche 1·705 Meter und darüber massen. A kísérő szövegéből kiviláglik, hogy az 1867—1876 közti 10 év alatt átlag 32,319 ember vált ki a hadseregből, elhalt 9162, öngyilkos lett 299 (ezek száma 1869—1876 közt 245-ről 408-ra emelkedett), elszökött 1452, kimustráltak szolgálatközben szerzett fogyatkozások miatt 6335-öt, állítás előttiékért 1140 embert. Igen érdekes grafikai tábla mutatja a tisztikar nyelvismereteit. Francziául beszél a törzskarból 78°/_o, a műszaki csapatokból 54°/_o, a lovasságból 38°/_o; szláv nyelveket beszél az utászok 66°/_o-ka, a tüzérek 54°/_o-ka, a vadászok 41°/_o-ka; olaszul tud a törzskar 53°/_o-ka, a vadászok 41°/_o-ka, a műszaki (genie) csapatok 36°/_o-ka; magyarul a lovasság 31°/_o-ka, a gyalogság 14°/_o-ka, az utászok 20°/_o-ka; angolul ért a törzskar 13°/_o-ka, a műszakiak 10°/_o-ka, a lovasság 5°/_o-ka; románul a törzskar és utászok 7°/_o-ka, a hidászok 6°/_o-ka. Nem érdektelen még a hitfelekezet szerinti elosztakozás a hadsereg legénysége közt. Római katolikusok legtöbben vannak a műszakiaknál (94·7°/_o) és hidászoknál (94·2°/_o), legkevesebben a gyalogságnál (61·8°/_o); görög katolikusok és görög keletiek legsűrűbben a gyalogság- és utászoknál, legritkábban a műszakiak- és hidászoknál; az ágostaiak leggyakoribbak a gyalogságnál, legritkábbak a vadászok közt; a helvét vallásuak legsűrűbben (10·5°/_o) vannak a lovasságnál, legritkábban a vadászok és műszakiaknál; végül az izraeliták legerősebb számot mutatnak az egészségügyi (6·8°/_o), legkisebbet (0·5°/_o) a hidászoknál.

A 20. sz. térkép czíme: Verteilung der Ortsgemeinden über 2000 Einwohner in Oesterreich-Ungarn von Franz Ritter von Le Monnier. A 2000—5000 és 5000—10.000 lakos és községek kék jelzéssel advák, a 10.000—20.000 20 000—30 000, 30.000—50.000 50.000—100.000, végre az azon fölül számláló lakosságú városok-

kat piros szín jelzi, — az 5000 lakosságuktól kezdve meg is vannak nevezve. A kísérő szövegben felsorol szerző hazánkból is 44 várost, házaik számával és a lakosság arányával, mely egy házra esik. Így van a következő helyeken:

	Budapest	10.748	ház	átlag	33 lakóval
	Szabadka	9.866	»	»	6 »
	Szeged	9.746	»	»	7 »
	Hódmező-Vásárhely	9.148	»	»	5 »
5.	Kecskemét	6.944	»	»	6 »
	Debreczen	5.438	»	»	9 »
	Versecz	3.885	»	»	5 »
	Zombor	3.873	»	»	6 »
	Arad	3.793	»	»	9 »
10.	Kolozsvár	3.736	»	»	8 »
	Pécs	3.201	»	»	9 »
	Ujvidék	2.823	»	»	7 »
	Baja	2.823	»	»	6 »
	Nagyvárad	2.778	»	»	11 »
15.	Temesvár	2.588	»	»	13 »
	Szatmár-Németi	2.432	»	»	8 »
	Pancsova	2.409	»	»	7 »
	Eszék	2.405	»	»	7 »
	Pozsony	2.015	»	»	24 »
20.	Székes-Fehérvár	1.974	»	»	13 »
	Selmecz	1.937	»	»	8 »
	Győr	1.814	»	»	11 »
	Zágráb	1.736	»	»	16 »
	Zimony	1.714	»	»	7 »
25.	Kassa	1.660	»	»	15 »
	Ruma	1.563	»	»	5 »
	Fiume	1.503	»	»	14 »
	Marosvásárhely	1.499	»	»	8 »
	Komárom	1.486	»	»	9 »
30.	Sopron	1.226	»	»	19 »
	Varasd	1.149	»	»	9 »
	Mitrovitz	1.123	»	»	6 »
	Kaproncza	1.060	»	»	6 »
	Karlócza	699	»	»	7 »
35.	Petrinja	693	»	»	6 »
	Brod	690	»	»	6 »

Pétervárad.....	545 ház	átlag	6 lakóval
Sziszek.....	531	»	» 10 »
Pozsega.....	512	»	» 6 »
40. Kőrös.....	509	»	» 7 »
Károlyváros.....	458	»	» 13 »
Buccari.....	427	»	» 4 »
Zengg.....	425	»	» 4 »
Belovár.....	384	»	» 8 »

A 21. sz. térképnek címe: Karte der Zu- und Abnahme der Bevölkerung Oesterreich-Ungarns in dem Zeitraume 1869—1880 auf dem flachen Lande und in den Städten auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. December 1880. Von Dr. Franz Ritter von Le Monnier k. k. Ministerial-Vice-Secretär. E szép kivitelű térkép 7 színnel jelzi a lakosság növekedését, 3-mal a fogyást, 11-ikkel (czitromsárga) a maradást. Városaink népességének szaporodása így áll:

Budapest.....	33·20%	Komárom.....	6·90%
Pécs.....	20·3 »	Brassó.....	6·5 »
Kassa.....	20·0 »	Baja.....	6·2 »
Kolozsvár.....	13·4 »	Versecz.....	5·8 »
Székes-Fehérvár.....	12·9 »	Szeged.....	4·9 »
Ujvidék.....	11·5 »	Győr.....	4·7 »
Debreczen.....	10·8 »	Temesvár.....	5·5 »
Sopron.....	10·0 »	Hódmező-Vásárhely.....	3·7 »
Nagyvárad.....	9·1 »	Pozsony.....	3·1 »
Kecskemét.....	8·9 »	Szeben.....	2·3 »
Szabadka.....	8·9 »	Zombor.....	1·6 »
Arad.....	8·7 »	Maros-Vásárhely.....	1·6 »
Selmecz.....	8·7 »	Pancsova.....	1·4 »
Szatmár.....	7·3 »		

24. sz. térképül Le Monnier lovag »Creditwesen« címűt ígért, de helyette a következőt adta: Das Geschlechtsverhältniss der Bevölkerung Oesterreich-Ungarns nach der Zählung von 31. December 1880. E 17 színben nyomott csinos térkép világos ábrázolást nyújt a nemek elterjedése felől. A városokban a nőcselédség nagyobb száma általában fölszökteti a hölgyek arányszámát. 1000 férfira 1200 nőnél több jut délnyugoti Tirolban és Krajna, Fiume-Zágráb megyék egybeszögellésénél; 694 nő jut 1000 férfira Istria délnyugoti partjain Rovigno kivételével, hol már a hölgyek száma aránylag 1119. Európa államaiban 1000 férfira jut nő:

Portugal	1084	Dánia	1035
Württemberg	1071	Poroszország	1033
Svédország	1064	Orosz birodalom	1027
Norvégia	1060	Hollandia	1022
Szászország	1057	Magyarország	1018
Baden	1052	Franciaország	1008
Bajorország	1049	Belgium	1001
Egyesült Britannia	1047	Itália	995
Ausztria	1047	Szerbia	988
Spanyolország	1042	Éjsz. Amerikai Unio	965
Finnország	1041	Románia	944
Svajcz	1041	Bosznia	906
Német birodalom	1039	Görögország	906

Magyarország városaiban minden 1000 férfúra esik :

Pozsonyban	1251	Nagy-Váradon	1075
Kassán	1230	15. Budapesten	1072
Győrött	1183	Kecskeméten	1056
Komáromban	1182	Pancsován	1055
5. Temesvárott	1165	Zomborban	1053
Sopronban	1132	Pécsett	1049
Székes-Fehérvárott	1120	20. Szatmár-Németiben	1041
Selmeczen	1115	Verseczen	1041
Maros-Vásárhelytt	1108	Szabadkán	1032
10. Ujvidéken	1100	Debreczenben	1031
Aradon	1095	Hódmező-Vásárhelyt	989
Baján	1093	20. Szegeden	985
Kolozsvártt	1081	nő.	

A hátralevő 7, 14—15, 19, 22—23. sz. térképek még 2 füzetben fognak ezután megjelenni.

Hanusz István.

Die Erdrinde und ihre Formen. Ein geographisches Nachschlagebuch in lexicalischer Anordnung nebst einem Thesaurus in 37 Sprachen von Joseph Zaffrank Edler von Orion, k. k. Major und Lehrer an der technischen Militär-Akademie in Wien etc. Wien. Pest. Leipzig A. Hartleben's Verlag 1885. (Alle Rechte vorbehalten.) Nagy 8-ad rétű 9½ ív, ára kötve egész vászonban 3 márka.

E szépen kiállított munka szerzője a földrajzi irodalom terén nem új ember; a velencei nemzetközi geográfiai kongresszuson következő című műveiért kapott jutalmat 1881-ben: 1. Elementare und angewandte Terrainlehre. Anwendung der Terrainlehre. Znaim 1869. 2. Plan- und Kartenlesen sammt (für diesen Zweck bearbei-

német, 78% a szláv; nálunk 45% a magyar, 13% a német, 17% a román, 21% a szláv. Veszprémre azt mondja, hogy a Sar mellett van a Séd helyett. Kecskemét ma már nem főhelye a helvét hitvallásúak iskoláinak, mert a régi három egy iskolából a theológiát Budapest, a tanítóképzőt Nagy-Kőrös kapta évtizedek előtt, Kecskeméten csak a jogakadémia maradt. Szeged vízi katasztrófája nem 1881-ben volt, hanem 2 évvel előbb. Helyneveinknél helyesírási hibái: Gálgoecz, Sliács, Szekes - Fehérvár, Kanisza, Kapós, Pecs, Szólnok, Silice, Sajó, Dios-Győr, Agteleg, Egér, Tokay, Nagyvarad, Szathmar-Némethi, Vayda-Hunyad, Deva, Kovaszna, Borszek.

E sokoldalú, derék munka, melynek czímén irodalmilag kivált nevek állnak, fényesen igazolja azt, hogy a monarchia másik felében hozzámértebb jogosultabb térberendezést nyert a középiskolában a geographia, mint nálunk.

Hanusz István.

Megjelent a Chavanne-féle Physikalisch-statistischer Hand-atlas von Oestereich-Ungarn utolsóelőtti (7-ik) küldeménye, mely 15., 22., 23. lapokat tartalmazza. 2 $\frac{1}{2}$ ív kíséző szöveggel együtt színes borítékban. Ára 3 frt 60 kr. Kapható Hölzel Edénél Bécsben.

A 15-ik számú lap czíme: Karte der Vertheilung der Bevölkerung Oesterreich-Ungarns nach der Umgangs, beziehungsweise Mutter-Sprache auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dez. 1880. Von Dr. Franz Ritter von Le Monnier k. k. Ministerial-Vice-Secretär. Wien 1886. E térkép 10-féle színben mutatja ki a kettős monarchia nemzetiségeit; a németet pirossal, az északi szlávokat 4 féle zölddel, a délszlávokat citrom és narancs-sárgával, a románokat kék és violaszínnel, a magyarokat fahéjbarnával. Bécs mint külön karton köralakban van föltüntetve, 95·23% piros színnel jelezve benne a német elemet; a többi nemzetiségek ott fölvett arányuknak megfelelő nagyságú és színű körseleteket kaptak, csak mi magyarok maradtunk ki. Hogy az ott élő 2—3% magyarság eltűnt és a kettős monarchia másik felében kimutatott 9887 magyar lelket csak Bukovinában leltük föl, — oka annak az, hogy a bécsi statisztika alkalmával a nemzetiség kriteriuma gyanánt nem az anyanyelvet vette föl, hanem az érintkezés vehikulumát (Umgangs-Sprache), minél fogvást megesett, hogy a németül megszólított magyar családfő német nyelven adta be a népszámlálás adatait.

Hazánk némely városai karikákkal vannak jelezve és magyarázatul e szavak adva »alte Stätten deutscher Cultur treten auf

der Karte deutlich umgrentzt hervor«. És ezek közt látjuk, ha ugyan nem a Bánát, Bárczaság, Besztercze-Naszód, Szepesség, a főváros jobbparti vidéke, Mosony, Sopron és Pécs környékére vonatkozik a megjegyzés, nem egy magyar városunkat pl. Nagy-Kanizsa, Pápa, Győr, Komárom, Veszprém, Székes-Fejérvár, Esztergom, Gyöngyös, Eger, Miskolcz, Nagy-Károly, Nagyvárad és Vácot. Ezek bár nem a talajgazdálkodás fókohelyei, hanem inkább az iparé, de nem is német műveltségűek. Hogy többet ne említsünk, Vácznál tanulságos, hogy ott vagy 20—20% német és szláv lakos van föltüntetve, pedig ott ugyan sem németül, sem tótul meg nem tanulhat senki, sőt elmagyarosodott nyelvben és viseletben még az az 50 cseh család is, mely ott az 50-es évek elején letelepült.

A kísérő szövegben az van mondva, hogy Magyarországon az 1850—1. évben végrehajtott népszámlálás eredménye nemzetiségi szempontból azért volt hiányos, mert akkor még a nemzeti öntudat megizmosodva nem volt. Azt felelhetnők erre, hogy kivált a mi minket illet, meg volt bénítva, mert sokan kényszerültek már elmagyarosodott nevök helyébe a régi idegen hangzásút fölvenni újra. Annál meglepőbb tehát, midőn azt mondja alább, hogy mivel a 30 év után megejtett nemzetiségi komputus eredményei viszonylag jól megegyeznek a megelőzővel, mind a kettő megbízhatónak mutatkozik. Ez abban is lelheti magyarozatát, hogy míg a monarchia másik felében a szülők nyelvéhez kapcsolták a még beszélni nem tudókat, ezek nálunk külön rovat alá kerültek. Így kerül ki 46·49% szláv, 26·48% német, 17·15% magyar, 8·69% román a többi 1·19% egyéb nyelvű.

A 22-ik számú térképlap Dr. Jos. Ritter von Lorenz-Liburnau terve szerint készült és 7 színnyomatban 4 kartonból áll. Az 1. adja százalékokban a szántóföldek elosztakozását, a 2. az erdőkét a 3. a rétekét, a 4-ik a szőlőkét. A megyék elhatárolásánál itt is, de a következő 23 ik térképen is föltünik, hogy a metsző nem vette még tudomásúl Abauj és Torna megyék egyesítését, a kísérő szöveg azonban már igen. Hazánkra nézve a %-os kimutatás a következő :

	szántóföld	rét	szőlő	erdő
Abauj-Torna	40·2	7·96	1·30	39·10
Arad	41·9	5·30	1·07	32·50
Árva	41·8	10·60	—	31·00
Bács-Bodrog	75·1	4·30	1·32	5·31
Baranya	49·0	10·30	5·36	18·20
Bars	44·4	9·59	0·74	37·40

	szántó föld	rét	szőlő	erdő
Békés	70·8	8·14	1·11	1·60
Bereg	30·8	12·80	0·61	42·20
Bihar	41·0	9·89	1·08	29·40
Borsod	42·9	9·22	2·37	30·00
Csanád	84·8	3·40	0·47	1·44
Csongrád	62·1	11·40	2·34	2·57
Esztergom	59·7	4·39	4·85	19·50
Székes-Fehér	65·1	6·77	3·12	8·89
Gömör	27·0	12·60	0·19	50·10
Győr	62·2	11·80	2·02	8·13
Hajdú	52·0	10·90	0·91	49·20
Heves	51·4	8·92	2·61	17·80
Hont	41·1	10·20	1·97	34·00
Jász-N.-Kún-Szolnok	63·7	10·60	1·22	0·55
Komárom	60·0	11·00	1·58	13·30
Krassó Szörény	18·0	8·46	0·78	54·40
Liptó	17·2	11·80	—	52·50
Mármaros	11·2	19·20	—	57·00
Mosony	63·9	17·00	1·30	6·35
Nógrád	43·5	9·62	1·95	29·50
Nyitra	57·5	7·47	0·82	23·80
Pest-Pilis-Solt-Kiskún	51·9	11·60	3·23	11·60
Pozsony	60·5	80·1	1·20	21·50
Sáros	42·6	5·44	—	36·90
Somogy	52·8	9·52	2·35	22·90
Soprony	55·5	9·49	2·04	23·10
Szabolcs	71·3	9·56	0·78	6·27
Szatmár	47·4	14·80	0·60	26·20
Szepes	33·7	11·60	—	45·90
Szilággy	42·4	12·90	1·59	29·70
Temes	58·8	9·29	3·63	12·40
Tolna	61·3	8·44	5·65	9·23
Torontál	72·7	6·68	1·32	1·29
Trencsény	36·3	4·94	0·015	36·30
Turócz	28·4	9·32	—	49·60
Ugocsa	45·6	16·10	0·72	23·40
Ung	28·0	10·90	0·30	48·00
Vas	50·2	10·80	0·94	29·70
Veszprém	52·1	7·02	1·40	24·90

	szántó föld	rét	szőlő	erdő
Zala	40·2	12·90	4·34	27·20
Zemplén	40·4	10·50	1·57	28·90
Zólyom	17·6	16·10	—	57·30
Alsó-Fehér	38·2	18·50	1·23	27·40
Besztercze-Naszód	18·5	15·10	0·22	45·00
Brassó	27·2	16·70	—	43·70
Csik	14·4	22·20	—	44·30
Fogarás	25·4	18·60	0·40	40·10
Háromszék	22·9	9·90	—	62·40
Hunyad	21·8	13·00	0·13	47·40
Kolozs	33·5	17·70	0·24	31·60
Kis-Küküllő	47·3	17·80	3·11	17·60
Maros-Torda	28·1	12·10	0·57	48·00
Nagy-Küküllő	35·4	18·30	1·37	32·50
Szeben	20·9	14·70	0·63	45·20
Szolnok-Doboka	40·2	14·70	0·26	31·80
Torda-Aranyos	33·6	19·40	0·39	29·40
Udvarhely	25·4	19·10	0·11	40·50
Zágráb	31·5	14·80	3·37	40·30
Belovár	40·7	13·40	1·54	37·70
Fiume	8·3	20·70	0·15	52·50
Kőrös	34·1	12·50	3·53	43·60
Pozsega	29·9	6·59	0·81	53·20
Szerém	54·4	7·47	6·29	15·30
Varasd	35·1	13·50	3·90	37·30
Verőcze	38·4	9·22	1·26	37·80
Petrinja	32·7	8·40	0·65	37·80
Vinkovcze	34·8	17·10	0·77	29·70
Gradiska	30·7	12·20	0·77	37·50
Gospics	15·1	9·07	0·016	47·40
Ogulin	34·0	9·60	0·89	36·10
Mitrovicz	42·2	14·80	2·30	19·10

Legtöbb szántó föld van a kettős monarchiában aráuyilag Csanádban, legkevesebb Kimpolungon (Bukovina); legtöbb rét Adelsbergben, legkevesebb Cursola, Lesina és Macarscán, a mennyiben az ott $\frac{0}{100}$ -ot sem alkot; legtöbb szőlő Lesinán, nálunk hiányzik 10 törvényhatóságban; legtöbb erdő a muramelléki Bruckban, legkevesebb Jász-Nagykun-Szolnok megyében.

A 23-ik számú térképlap czíme: Die Vertheilung des Gross-

viehs auf die Fläche in Oesterreich-Ungarn nach der Zählung vom 31. Dez. 1880. Bearbeitet von Dr. Franz Ritter v. Le Monnier k. k. Ministerial-Vicesecretär. A 4 kartonból egyesített lap 9 árnyalatú sárga színben adja □ kméterekre számítva ‰-okban a lovak, szarvasmarhák, kecskék és birkák elterjeszkedését. A monarchia két felének e tekintetben való összehasonlításából az tűnik ki, hogy ott a lábas jószág mennyisége 1857, 1869, 1880 közt keveset változott, nálunk ellenben az 1870-iki 15 millió birka 9·8 millióra fogyott le, az 573 ezer kecske 333 ezerre. Az egypatások (ló, szamár, öszvér), valamint a sertések kimutatása hazánkból 1880-ban hiányzik, miért összehasonlítás nem tehető; a szarvasmarha létszám azonban növekedett 42 ezerrel. Ezután kimutatja a monarchia másik felében Bezirks-Hauptmanschaftok szerint, nálunk pedig vármegyénként a lábas jószág létszámát □ kméterek után ‰-okban. Megjénőben van még a Vertheilung der Hagelfälle (7. sz.), a Florenkarte (14. sz.) és Bevölkerungsdichtigkeit (19. sz.) Szivesen várjuk.

Hanusz István.

BEÉRKEZETT KÖNYVEK ÉS TÉRKÉPEK.

Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography. London, 1886. Vol. VIII., Nr. 5.

Contents: Recent Journeys in Korea. By W. R. Carles H. M. Vice-Consul Korea. — Excursion in the Abor Hills; From Sadiya on the Upper Assam. By J. F. Needham, Assistant Political Officer, Sadiya.

Dr. A. Petermanns Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt. Herausgegeben von Prof. Dr. A. Supan. Gotha, 1886. 32. Band. Nr. IV.

Inhalt: Reisen im Gebiete der Muschi-congo im portugiesischen Westafrika. Von Dr. Josef Chavanne. — Die hydrographische Zubehör des äquatorialen Muta Nsige. Von Alfr. Kirchhoff. — Eine tirolisch-bayrische Sprachinsel in Mähren. Von Dr. Karl Lechner. — Ein neuer Atlas von Niederländisch-Indien. Von Emil Metzger. — Ueber meine Ausgabe des Sifat Gazîrat al 'Arab. (Geographie der Arabischen Halbinsel) von al-Hamdâni. Von Prof. D. H. Müller. — Die österreichische Kongo-Expedition. Briefliche Mitteilung von Prof. Dr. O. Lenz.

Mittheilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft in Wien. Redigirt von Dr. Franz Ritter von Le Monnier. Wien, 1886. Band XXIX. Nr. 4.

Inhalt: Das Verhältniss des Land- und Wasser-Areales auf

betükre természetesen jegyei nem levén, azokat figyelmen kívül hagyta; ilyen különben úgy sincsen sok. A könyv fejezetczímei benn vannak a főcímben; csak az a kár, hogy tárgymutatója nincs, pedig az nemcsak a használatát könnyítené, de értékét is emelné. *H. I.*

Physikalisch-statistischer Handatlas von Oesterreich-Ungarn in 25 Blättern mit erläuterndem Text. Herausgegeben von Dr. Joseph Chavanne und ausgeführt in Eduard Hölzel's Geographischem Institute. Wien 1887. Ivrétű 37 levélre terjedő kíséző szöveggel, ára 28 frt 80 kr.

E jeles térképi munkálat, mely 1882-ben indult meg, a jelen utolsó füzettel be van fejezve. Ismertettük a Földrajzi Közlemények 1882. 408—414. 1884. 322 326. 1885. 366—371. 1886. 398—402. lapjain. Hátra van még bemutatásul a következő 4 lap.

A VII. számú térkép 4 részre osztva jobb sarkában alul adja 7 színben a jégesés gyakorisága föllépését 10 éves adatok alapján, a mint 5, 10, 15, 20, 25, 30-ig menő esetekben fordul elő. E térképhez kivételkép kíséző szöveg nincs, meglehet azért, hogy a jégesés elterjeszkedésében általános elveket felállítani alig lehet; hogy a nagyobb városok körül látjuk sűrűbben, oka az lehet, hogy ott leggyakoribb a megfigyelés, — nem mintha Buch Lipót régi geolog naiv megjegyzése alkalmazható lenne, mely szerint kerüli a jégesés azokat a vidékeket, hol a lakosság közt a kretinizmus jelentékenyebb $\%$ -ot alkot. Rossz bizonyítványt kapna ez esetben hazánkban Pécs, Keszthely, Pápa, Vág-Besztercze és Alsó-Kubin vidéke, hol 10 éven át 5-szörnél is kevesebb jégesés van jelezve. Sokat kap pedig belőle Nyiregyháza, Eger, Szeged, Temesvár. A másik térkép a sertések elterjeszkedését mutatja, de mivel nálunk az 1880-iki összeírás ezen hasznos házi állatra ki nem terjeszkedett, csak a monarchia másik fele van színezve 8 skála fokkal. Legtöbb sertés van Vas megye szomszédságában, 70-nél több \square kilométerenkint, de alig van 10 Tirolban, Dalmáciában, Galicziában ekkora téren. A 3-ik térkép az olvasni nem tudókat tünteti föl 12 színben, 10—90 $\%$ ban a lakosság Tetszámhoz viszonyítva; legtöbb ilyen szerencsétlen találkozik Dalmáciában és Kelet-Galicziában, legkevesebb a két Austriában, és Moson vármegyében. A 4-ik térkép a népes (2000 lelket meghaladó) községek számbeli elterjedését adja. Legkevesebb van ilyen Jász-Nagykun-Szolnokban, Csongrád és

Bács-Bodrogban; legtöbb Felső-Ausztriában, Krajnában és Karinthiában, mi meglepő. Az első térképet Chavanne készítette, az utóbbi hármat Le-Monnier.

Legsikerültebb térkép a Floren-Karte (XIV-ik) mely teljes nagyságban, 4 színben tünteti föl a havasi, a balti, a pontusi és a mediterán növényzet térfoglalását Kernertől. Az Alpokon kívül alpesi növényzet csak a Szudetekben, Kárpátokban van, meg a Vlegyászában, Moma-Kodru és Ruzska-Pojánában, mindenütt a balti flórával körül övezve, míg az erdélyi részek és Magyarország, valamint a Balkán félsziget hegy mögötti részein a pontusi flóra uralkodik. A mediterrán növényzet csak a Po mentén és Dalmáciának a tengermenti hegyoldalain jelentkezik s a szigeteken. A balti flóra elborítja Isztria kivételével a monarchia teljes másik felét, belevonva hazánk egy részét is a Pozsony-Selmecz-Kassán keresztül menő vonaltól éjszak nyugatra. Szakgatott vonallal van adva a terület is, mely erdőtlen, ez a Tiszamentén Tokajtól Zombor és Pancsováig terjed. E térképhez a kísérő szöveg az »Osztrák-Magyar monarchia irásban és képben című munkából van véve.

A XVII. számú térképlapot Hrubant főhadnagy készítette 1: 2,500,000 arányban és »Abgrenzung und administrative Einteilung der Militär-Territorial-Bezirke« cím alatt kiegészíti a XVII. számú másik hasonló természetű czélből készített lapot, mely korábban jelent meg. Hazánknak így katonai ezredek szerinti beosztása a francia departament-kat juttatja a szemléltető eszébe, annyira eltér vármegyéink ismert körvonalu határaitól, melyek természetesen a történeti multnak is tekintetbe vételével épültek föl.

A XIX. lap 12 színfokkal a lakosság sűrűségét ábrázolja Le-Monnier tervezete nyomán az 1880. december 31-iki népszámlálás adatai szerint. Ez érdekes lap szerkesztésénél úgy járt el szerzője, hogy a járások népessége számából levonta a területen fekvő olyan községek lakosságát, melyek 10000-en fölül vannak; sőt Ausztriában az olyanokét is, melyek tulajdon statutumaiak szerint kormányozzák magokat. Így nálunk □ kméterenkint csak Varasd tájékán van 90—99 lakos, a Muraközben 80—89; Zala, Vas, Sopronban 70—79; Pozsony és Győr vármegyében 60—69, ugyanennyi a Duna könyökénél és a Duna mentén Földvár, Mohács, közt. Legnéptelenebb Máramaros, Besztercze-Naszód, Csik vármegye 20—29 lélekkal, mely vidéket a volt határország

múl fölül népszegénységben Bosznia határán, mert ott csak 10—19 lélek lakik □ kméterenkint. Az egész monarchiában legnéptelenebb Mittersill-Windisch-Matrei környéke, hol 10 lélek sincs. Hogy pedig a számításból kihagyott nagy községek föltűnőek legyenek, fehéren hagyott karikával vannak jelezve. A kísérő szövegben a monarchia törvénykezési kerületei (Gerichtsbezirke) szerint van fogyó értékben összeállítva a lakosság. A sechshausiban (Alsó-Austria) van 18,412 lakos és fogy úgy, hogy Windisch-Matrei kerületben csak 8 a lakosok száma □ kméterenkint.

Kár, hogy a mi magyar viszonyainkra a szerzők kevesebb ügyelettel voltak, a monarchia magyar fele mostoha elbánásban részesül; mi nemcsak a mi adataink föl nem dolgozásában, de egyúttal abban is nyilvánul, hogy nemzeti hangzású helyneveink borzasztó helyesírással vannak adva. Tapintatlan dolog a kiadó részéről az is, hogy az utolsó szállitmány 4 drb térképe nagyobb a megelőzőknél arra, hogy velők beköthető legyen, de kicsiny arra, hogy ügyesen behajlítani lehessen. A vállalat 1882. ápriljában indult meg, minden 2 óra ígért egy szállitmányt, mihez képest 1883. július végén meg kellett volna jelennie egészen, de csak 4 év és 2 hónap után készült el, 1887. vége felé, mikor az 1880-iki összeírási adatok már messzebb járnak a valótól, mint a jövő 1890-iek.

A VII. számú lap eltért az eredeti tervezettől, a VIII-ikről elmaradt az ígért karton, mely az ásványvizek elterjedését volt ábrázolandó; a XIII-iknél is, mely az erdő területet adja, elmaradt 2 karton, a XVIII-ikhoz ígért karton meg van a VII. lapon, a XIX-ikhez ígért 7 kartonból egyet megadott a VII. lapon, a XXIII-iknek kartona föllelhető ugyan ott; a XXIV. lapra a hitelviszonyokat ígérte, de helyettök a monarchia lakosságának nem szerinti elosztakozását adta. Ez nem veszteség. Igéretén felül adott egy 25-ik lapot és ez mint XVII. b. szerepelve föltünteti a hadi kormányzás beosztását. Tekintetbe véve, hogy okszerű akadályok hosszabbíthatták meg a munka kijövetelét 16 hónapról 5½ évre, a programtól való eltérés is megbocsátható, mert derék munkával gazdagodott általa kettős monarchiánk geografiája. *H. I.*

Hatsek Ignác vármegyei térképeiből III-ik kiadásban jelent meg Győr, Veszprém, Ung vármegye; a gyűjteményben a 16., 20., 34., sz. alatt.